

Köszöntjük az Új Élet szerkesztőit

Szeretettel köszöntjük népszerű laptársunkat. Első címe 1958-ban „Művészet” volt, a tömegigény azonban kiszélesítette a lap mondandóját, s ma egész alkotó „új élet”-ünk tükröződik benne. Üdvözöljük a főszerkesztőt, Sütő Andrást, s kívánjuk, hogy az ő valóságművészete legyen is, maradjon is a lap népi alapja. És köszöntjük a kétheti folyóirat főmunkatársait, Deák Tamást, Katona Szabó Istvánt, Lőrinczi Lászlót, Török Lászlót, a két jeles fénykép-művészt: Erdélyi Lajost és Marx Józsefet s a többi szerkesztőt és szerzőt. Hivatásuk országos és nemzetiségi: elkötelezettek a hazai magyar tömegeknek korszerű kultúrájuk biztosítására. Hivatásuk teljesítéséhez kívánunk szívből maradandó sikert.

KORUNK

A hetvenöt éves Endre Károlynál

Csöndes temesvári utcában lakik a halkszavú költő, akiről Kosztolányi Dezső már 1922-ben elismeréssel írta, hogy „nem figyel a semmiségekre, mindig a legfontosabbat keresi”. A bírálók ma is valamennyien kiemelik Endre Károly költészetének mély humanizmusát, műgondját, verselési technikáját — fejet hajtanak a hetvenöt éves poéta életműve előtt. A cikkekben és tanulmányokban minduntalan felcseng az Elégiák és rapszodiák háborúellenes ciklusának címe. Mert Endre Károlyt az első világháború megpróbáltatásai érlelték költővé, saját élményeit öntötte itt művészi formába. Ami az élményeket, a forrást illeti? Vendéglátóm az egyik szekrényhez megy, abból ütött-kopott csajkát és megfakult jegyzetfüzetet vesz elő.

— Íme — mondja —, az életmentő csajka, melyről a tizedik elégiában írtam. Zászlós voltam akkoriban, és mintha ma történt volna, emlékszem a napra. Egyik katona ajánlkozott, hogy viszi hátizsákomat, amiben a csajka is volt. Nem engedtem. És lám, itt a golyó nyoma. Ha akkor elfogadom a fiú ajánlatát, és átadom a hátizsákot, aligha valószínű, hogy megszületik a Görzi elégiák. Életregényemet írtam meg ebben a kötetben. A felszabadulás rapszódái egy részét szintén életemből merítettem. Annak idején Dobrán találtam menedékhelyet, ott értem meg a felszabadulást.

És most? Asztalán írógép, benne papír.

— Nem szívesen beszélek terveimről... Úgy érzem, megszüntem lírikusnak lenni, annyira epikussá váltam. Ennek felel meg kifejezési módban a nagyforma, amit keresek. Ez a törekvésem kifejezésre jutott az elégiákban és rapszódákban. Az elégiák sűrített hősi verssorai és a rapszódák jambikus periódusai már erősen drámaiak... Cicerót és a római köztársaság bukását drámában szeretném megörökíteni.

A költő elhallgat. Csend van a szobában. A látogató visszaengedi a költőt kedvelt szerszáma, az írógép mellé.

Kubán Endre

Életem égő folyó...

Füst és hamu marad utánam. A nemes anyag: indulataim, vágyaim, terveim, hitem, velőm elég. Mész marad helyettük az ereimben, s a tudósok még nem egyeztek meg, mitől. Egyesek szerint azért, mert olyant eszünk, amiben sok a méisztartalom. Mások szerint pont ellenkezőleg. Próbálnék én, szegény szépíró ilyen pontatlan feleletet adni az élet kérdéseire, sose nyomnák ki a könyvemet. Ha például azt írnám: az élet szép, s ha becsületesen tetszenek élni, akkor a halál megnyugvás, de ne tessenek haragudni, érvényes ugyanez fordítva is. Sőt sokszorosan fordítva is.

Nécsak, né: hiszen ez igazság. Lám, hogyan esnek a felfedezések! Hát nem színtiszta igazság?

Van, akinek az élete szép, s becsületes munkásévek után, ha meghal, a nyugalom kifejezése fagy az arcára. De hát az anyám? Meg tudom neki mondani: mama drága, túlságosan becsületesen fogta fel a dolgot, nem kellett volna annyit mosókonyháznia? Nem mondhatom meg, azt kell mondanom, hogy meggyógyul, és vinnem kell egyik orvostól a másikig. És ő szid, hogy nem viszem jó orvosokhoz, mert lám, egy cseppet sem gyógyul. És megy magától más-hoz, minden héten más orvoshoz. Pedig tudom, meg kellene mondanom, hogy...

Mért nem hagyjátok hát, hogy azt mondjam: az élet égő folyó. Hát nem tök mindegy, hogy minek nevezem? Hát a tudósok a mészlerakódásra tudnak pontos feleletet adni? Pedig itt vagyunk, élünk, rakódik le ereinkben a mész, és még senkit sem vontak felelősségre azért, hogy erre a kérdésre mért nem adott feleletet. Hát akkor engem, aki azt mondom, hogy égő folyó...

Mellesleg én a meszet meg tudom magyarázni. Egyszerű: nekem elhihetitek, sok meszet hordtam napszámos koromban. Megszoktam a mészhor-

dást. Sőt az oltást is. Az nehezebb. Füstöl az oltatlan méz, és pattogva robban, ha ráeresztem a vizet. Olyan, mint az égő folyó. Tehát olyan, mint az élet. Az idő vize rázúdul oltatlan vágypainkra, s kész a lerakódás.

És?

Marad egy asztal, egy lakás, néhány más tárgy. Hát nem hamu az? Valamikor izzott bennem a vágy, hogy megváltom a világot. Később az, hogy legalább megtanítok másokat a világ megváltására. Még később, hogy legalább leírom a világot olyannak, amilyen. Amerikát, Ázsiát... És ebből az egész izzó vágyból maradt néhány kacat.

Az életem — bármilyen furcsa — mégis égő folyó. És én nem értem: mért van így, mért nincs másképp? Látom a biztos utat, mért vágok neki a bizonytalannak? S mért nyúlszítok, ha talpam alatt süllyed az ingovány? Ott az országot... Ott van a sok biztos állás, biztos életelv. Mért akkor a cserkészkedés deres fejjel? És miért a félelem, hogy nincs biztos állás, életelv, s nincs bennem meghunyászkodási hajlamosság? Főleg mikor van biztos állásom, életelvem, s meg is hunyászkodom. Hát lehet ezt érteni?

Sokan nem értik magukat. Ha a talált tárgyak irodájában kellene megjeleníteniük gyűrött, elveszett mását keresendő, sokan nem ismernék fel magukat. Mégse jelenti fel magát senki: tessenek jönni kérem, mert a nevemre bejelentett lakásban egy idegen úr lakik. Marad hát az eredeti megállapítás: égő folyó. Az ismeretlen úrral pedig az a helyzet, hogy igaz. Mert az életet nem lehet szétszedni s össze- visszarakni alkatrészenként. Nem lehet, mert épp a lényeg vesz el: az élet. Abbiza. Ezért az élet sokféleség. Én azt mondom, ez, más azt mondja, amaz, de azért nem kell rám haragudni, ha én kitarok az égő folyónál. Megszoktam. És ettől függetlenül én azt mondom, hogy az életet élni kell, nem magyarázni. És úgy kell az életet élni, mint más. Ha azt mondja az őrmester úr: bal, jobb, akkor: bal, jobb. És nincs mese. Mert az életet nem lehet alkatrészeire bontani és vissza-, összeszerelni, hanem élni kell. Úgy, ahogy lehet. Jobb, bal? Jobb, bal, nincs mese. Ezért aztán engedtessek meg nekem, hogy azt mondjam: AZ ÉLET ÉGŐ FOLYÓ. Tudom, hogy nem az. Egészen más. Tessék megnézni: menetelek. „Jobb, bal, jobb, bal.“ Hát akkor mért ne mondhatnám azt... Árt valakinek? Nem is használ? Pláne! Be vagyok állva ebbe a vágányba. Nem tudok mást mondani, csak amit hiszek: égő folyó. Az életem tudniillik. Magamat emésztő folyamat ugyanis. Másnak nem kellemes persze, és azt mondja más: nicsak, a fene ott egye meg, hogy csípi a szememet a füstje. És? Marad a hamu. Meg egy-két könyv. A lányom majd elviszi a kiadóhoz: uraim, íme, az apámtól maradt. Uraim megnézik, s azt kérdik: Hogy? Az élet égő folyó? Nahát, ez képtelenség! És széttárják a karukat:

— Sajnáljuk...

És akkor én, lent a sírban, irtóul elkezdek röhögni: na végre valami, amiben a szerkesztő urakkal egyetértek. Én is sajnálom.

Persze marad még egy kérdés: mit mondok a lányomnak, akit az anyja megpofozott, mert zajt csapott, mikor ezt a könyvet írtam...

Hát ez probléma.

Marad egy mentségem: Úgy láttam, hogy az élet nem égő folyó. VIL-LÁM volt. Egy a sok milliárd elektromos kisülésből. Egy villám a sok közül, egy nyári éjszakán a sok közül. Csak a szubjektív tudatom hitte a teret át-

szelő cikcakkos vonalat folyónak. Lobbanás voltam. Lehet, azt mondta egyik ember a sok közül egyik asszonynak a sok közül, a lobbanást látva: menjünk fedél alá, nagy idő jó.

Lehet. Mondhat az ember bizonyosat ilyen rövid idő alatt?

Huszár Sándor

Molnár Ferenc évfordulója után

Irigylésre méltó, mennyire gyűlölik, most is, ötvennyolc évvel a Li-liom bemutatója után. Ifjú kritikusok Molnár Ferenc emlékének döfködnek kezdő lándzsáikkal, az ő drámai műve a grund, ahol büntetlenül és nagyobb kockázat nélkül lehet háborúzni, senki sem bosszankodik miatta, legfeljebb a felnőttek, mármint a közönség. Hogy mi volt s mi nem volt Molnár Ferenc, ma talán leginkább ennek az időnként meg-megdühödő gyűlöletnek összetevőiből lehet tudakolni.

Gyűlölték benne a Polgárt. Alulról: mert valamilyen túlságosan is nagyvonalú részvéten kívül — amely éppen valós társadalomábrázolásának szomszédságában hatott oly sovány vigasznak — nem sok bölcses tudott mondani a súlyosan beteg Belle époque kárvallottjainak. Elviccelte a nyomorúságot. Bizonyos értelemben ő testesítette meg a Bűnös Nagyvárost, Babilont, a szécesszies Pestet, amely már a margitszigeti padján kesergő Arany Jánosból heves ellenkezést váltott ki. De Arany gondolai mélyebb és nemesebb aggályokból származtak, mint a ködös ideológiájú nacionalistáké, akik a vígszínházi fénykor kilobbanásakor énekelve vonultak az első világháborúba. Molnár köztudati szerepléséhez hozzátartozott a frakk, a monokli és a mesés kártyaadósságok; azt beszélték, minden világvárosban állandóan fenntartott szállodai lakosztályt bérelt. A színház királya volt; de egy olyan színházé, amely rég elárulta magasztos XIX. századi eszményeit. Kritikusai azonban gyanús sztereotípiával feledkeznek meg róla, hogy az egész polgári társadalom elárulta magasztos XIX. századi eszményeit, nem éppen meghökkentő tehát, hogy a polgári siker templomában, a színházban, a gyakorló főpap is kora szellemének megfelelően celebrált.

De gyűlölték felülről is: az arisztokrácia, úgy is, mint a magyar századforduló társadalmának címzetes nádora, méltán vette rossz néven, hogy egy sikeres sehonnai elképesztő technikával úzótt gúnyt (s nemcsak az Olympiában) a nemességből meg a monarchiából, a párbajból és az úri arroganciából, a megfogalmazott és a virtusban-tempóban megnyilvánuló előkelő köznevetésből. Az aztán végképp megbocsáthatatlan volt, hogy ez az anakronizmusára oly büszke társadalom Molnár színpadi gúnyrajzaiban mulatságos és bámulatosan sikeres exportáru lett. Egy elfogulatlan Molnár-monografista kimutathatná, hogy drámai világának társadalomkritikája semmivel sem enyhébb a fábiánusok vagy éppen maga Shaw kortársi dörgedelmeinél. Molnár

monoklija mögött figyelmes és könyörtelen tekintet vizsgálta a korszűköt, és kispolgári sikerének titka nem utolsósorban az a feltétlen elégtétel, amit a közéletből kismemmizett alattvaló érzett, amikor legalább a színpadon bosszút álltak sérelmeiért.

Persze, nem volt elegáns, hogy Madách roppant filozófiai koncepciója után éppen Molnár Ferencnek lett ahhoz fogható külföldi sikere. Molnár filozófiája, már amennyiben egyáltalán lehet ilyesmiről beszélni, elég olcsón árulta a metafizikát; ő, kéremalássan, csakugyan egy filozófiai nulla, a gondolat sibere és vigéce volt. De furcsa, hogy tőle számon kérték a gondolatíságot — a Kakuk Marcitól ma sem. Még furcsább, mennyire nem vették észre, hogy mint drámaíró (akinek hibátlan szerkezeteit konokul iparosmunkának csúfolják — mintha a drámai szerkesztés nem volna művészet!) nemcsak a francia és angol századvég technikájának betetőzője, hanem egy mérőben új és a XX. század során ugyancsak jövősnak bizonyult technika úttörője volt. Megelőzte Pirandellót és Brechtet: a játék illúzióját teremtette meg a színpadon, jól tudván, milyen törekeny holmi a valóságos élet illúziója egy olyan műfajban, amely koncentrált természete folytán is csupa konvenció. Molnár színpada visszatalált — minden elméleti handabandázs nélkül is — Shakespeare vígjátékainak illékony derűjéhez. Poézise, urambocsá, nem Shakespeare-en nevelkedett, de sokkal elviselhetőbb, mint a kortárs Maeterlinck igényes szimbolikája. A pesti slangból, ebből a hitvány anyagból formálta valóban megindító replikáit; Ibolya, a kőristalány igénytelenül vicces dumája ma is meghatóbb, mint Maeterlinck szent szimbólumai.

Művész volt-e Molnár? Általában, csak A Pál utcai fiúknak ismerik el művészi minőségét. Ez a hamvas kamaszregény Molnár Ferenc Lorelei-a, amit megbocsátanak neki, mint Heinének — ... a vérbajt. Azt viszont elismerik, hogy Molnár virtuóz volt.

Az ellenvetések paradoxája ezen a ponton a legárulkodóbb. Hegel szerint, aki mégiscsak értett valamit a művészethez, a virtuozitás magas fokon akkor is művészet, ha tartalma szerint a műalkotás nem ér fel a remekművekhez. A virtuozitás ugyanis, mondja Hegel, olyan belső szabadságot engedélyez a virtuóznak, amellyel játszva lendül a magasba: a magasfokú virtuozitásnak nem kell másnak is lennie, hogy művészetté váljék. Az eszményi zeneszerző nem a virtuóz; de a kiváló virtuóz (Hegel példája: Scarlatti) feltétlenül művész. Nem volt nagy író, de nagy színházi ember volt, a műfaj abszolút mestere, jelentős rendező s a társalgási színház kamaraművészetének világvízszojlatban is kiemelkedő alakja. Azok közé tartozott, akik megváltották a színházat a romantika operái felhajtásától s a patetikus hűhótól. A közvetlenség úttörői közé tartozott ő is, mint annyian a századforduló művész-hősei közül, akik csevegni merészkedtek az eladdig tirádákra berendezett színpadon. A hibátlan formateremtés szintjén kísérletezett, teljes sikerrel, a megálapodott színpadi formák felbontásával is: bevilágított a kulisszák mögé, lefejtette az előadástól a doboz-színház barokk fenségű szőszéki ékesítéseit, egyesítette a színpadi történetet a nézőtér valóságával, mintegy bekomponálta a nézőt az előadásba. Ellenállhatatlan szerepeket írt, ellenállhatatlan szituációkat szervezett, úgy hatott, ahogy akart, úgy tudott, ahogy akart. Bocsássuk meg neki a sikert.

Deák Tamás

Érvek és művek

Senki sem állíthatja, hogy a kortárs képzőművészet nem foglalkoztatja régóta a közönséget; csupán arról van szó, hogy a Képzőművész Szövetség III. országos konferenciája alkalmából a téma a napilapokban a negyedik-ötödik oldalról az elsőre került, s külön nyomatékot kapott azzal, hogy a hazai művészeti élet e fontos tanácskozásán a párt- és államvezetők személyesen is megjelentek, köszöntötték a résztvevőket, sőt Nicolae Ceaușescu elvtárs a pártvezetőség véleményét is tolmácsolta, az igényeket is megfogalmazta, összhangban az országos bel- és külpolitikával, gazdaságpolitikával.

A magyarázat egyszerű. Ha valamikor — évezredekkel, évszázadokkal ezelőtt — a képzőművészet elsősorban a kultikus élet, tehát az ünnepnapok velejárója, díszítőeleme volt, ma mindennapi életünk, a hétköznapiak részévé vált, a közterektől szobánk belsejéig kísér. Nem véletlen, hogy a bukaresti megbeszéléseken annyira előtérbe került a monumentális művészet, a városesztétika, az iparművészet, sőt a gépek esztétikája. Az új városok nekünk épülnek, a kényelem mellett a külső látvány, az esztétikai hatás sem hanyagolható el, ebben pedig az építészet csak a képzőművészettel együtt haladva alkothat maradandót. A tágas terek, a kiterjedt zöldövezetek szobrokat követelnek, a középületek külső és belső nagy falfelületei a monumentális festészet új virágzását teszik lehetővé, a fém-applikációk valósággal új képzőművészeti ág kibontakozásáról adnak hírt. Az igények, a lehetőségek — elvben — rendkívüliek (nem is szoltunk a belépítések segítségére siető iparművészek már eddig is sikeres munkájáról); a feladat az elveket gyakorlattá változtatni. E kérdések szervezési-intézményes és személyes-művészi vonatkozásai kerültek a tanácskozás napirendjére, de fontosságuk kifejezésre jutott a Képzőművész Szövetség 1967-es alkotási díjainak odaitélésében is. (Külön örömrünk, hogy a tehetséges petrozsényi művész-csoport, Fodor Kálmánék, Mátyás Józsefék munkájára az illetékesek felfigyeltek.)

Természetesen nemcsak a monumentális festészet és szobrászat és nemcsak az iparművészet alakítja a tömegek képzőművészeti ízlését, hanem az egyre látogatottabb kiállítások, a nagy példányszámban megjelenő újságok és folyóiratok reprodukciós anyaga is. Képzőművészeti életünk egész szervezettsége nem arra épül, hogy a festő magának fest, a szobrász magának farag — bár nyilvánvaló, másnak is csak akkor lehet öröme a megszületett alkotásban, ha a munka magának a művésznek is örömet, kielégülést hozott. Éppen ezért csak dialektikusan szabad közeledni az eltelt öt évben, a legutóbbi konferencia óta nagymértékben kibontakozott művészi kísérletezés kérdéséhez. Valóban vannak múló divatok, és az egyetemes művészettörténet az emberközpontú művészet maradandósága mellett bizonyít; de azt sem tagadhatjuk — nem is tagadták a felszólalók —, hogy a technikai ismeretek szélesítése, az avantgard, a legújabb irányzatok törekvéseinek megismerése a formakultúrában gyümölcsözhet. A kérdés „csupán” az: a megnövekedett technikai lehetőségekkel, sokoldalú formakultúrával mit akarnak kifejezni művészeink?

Ezekben a vitákban a legérdekesebb érvek — maguk a művek. Tanulságos ilyen gondolatokkal végigjárni például Nagy Albert kolozsvári retrospektív kiállítását, ahol a jellegzetesen Nagy Albert-i forma mindig valami lényeges gondolatot sugall, humanista állásfoglalásra készítet. Bizonyosság ez az egyéni kiállítás arra

is, hogy a figuratív művészetnek milyen nagy tartalékaik vannak, mennyire nem áll szemben szükségszerűen a moderniséggel.

Ami azonban a közönséget illeti — ne áltassuk magunkat. Mert bizony nemcsak a nonfiguratív festészet elfogultan lelkes fiataljai, hanem a naturalista csend-életek, édeskés zsánerképek és akvarellek világában megrekedt laikusok is idegenkedve forgolódnak egy olyan tárlaton, mint a Nagy Alberté. Mélyen igaza volt annak a román festőnőnek, aki egy ankét során így fogalmazta meg a sokak tudatában élő reális helyzetet: „Miután a képzőművészet eljutott a szellemi világ csúcsaira, most a tömegeket kell meghódítania.“ Megszívlelendő és izig-vérig realista nagy művész, a Szövetség egyik alelnökének megválasztott Vida Géza nyilatkozta az *Előreből*: „A modern művészet értése széles körű, alapos műveltséget, kulturáltságot igényel. Nem lehet mérce az átlagizlésű ember átlag véleménye, s nem szabad hagynunk, hogy a maradi izlésű »műértők« — mondjuk ki nyíltan — nyárspolgári szintre süllyesszék, végső formájában, a műalkotást. A nehezebbik utat kell választanunk: az általános műveltség szintjét kell az alkotáshoz emelnünk. Sok tervből nem lesz szobor vagy freskó azon a címen, hogy kevesen értenék meg. Ez nem lehet szempont.“

A művészi-gondolati absztrakciónak persze különböző fokozatai vannak, s ezeket csak lépésről lépésre lehet megjárni. Megjárni viszont őket csak akkor érdemes, ha önálló, eredeti „jelentést“ hordoznak. (Gyakori hiba, hogy a jelentést irodalmilag értelmezett „tartalom“-ként követeljük, s nem képzőművészeti formaelemekben gondolkozunk, amikor grafikával, festménnyel vagy szoborral állunk szemben.) A legnagyobb „modernisták“, az igazán nagyok nem utánoztak, hanem új látásmódnak szereztek hitelt, és ez a látásmód nem független attól a kortól és környezettől, amelyben éltek. Jogos tehát az a követelmény, hogy mondjuk a nyugati képzőművészet legújabb eredményeit a saját hagyományainkban próbáljuk értékesíteni, illetve a nemzeti jellegből kiindulva érezzünk rá a korproblémákra. Valóban ez tette nagyvá Brăncuși-t, ebben excellált Țuculescu — de fiatal kortársaink közül két rendkívül tehetséges szobrászunk, Román Viktor és Szervátiusz Tibor munkáiban is kell tudnunk értékelni azt, amit Brăncuși-tól vagy Țuculescutól már senkinek sem jut eszébe elvitatni.

A folklór-ihletődés nyilván nem az egyedül járható út, noha nálunk kiemelkedő hagyományai vannak. A különböző irányú új lehetőségek kikísérletezése jelentős mértékben függ attól az indítástól, amelyet a legfiatalabbak — az otthonról magukkal hozott emlékek mellett — a főiskolán kapnak. Meggondolkoztatóak a nagy tapasztalattal rendelkező idős mester, Corneliu Baba szavai; immár nem először figyelmeztet a tanárok rendkívüli felelősségére, arra, hogy nem szavakkal lehet meggyőzni a fiatalokat, hogy kell hagyni vitatkozni őket, mert sokat tudnak, tájékozottak, és még főbbet akarnak tudni, legfőképpen pedig az egyéni látásmód kialakulását kell segíteni.

Ha viszont ez az egyéni látásmód kialakult és művészi súlyát bebizonyította, szabadon érvényesülhessen felnőtt korban is. A vitaszellem, a demokratizálódás további kibontakozása érvényes az alkotási szövetségekre is, a belső szervezeti életre. Megengedhetetlen — mint ahogy azt néhány héttel korábban az *Utunk* megírta —, hogy legrangosabb művészeink kisszerű szempontok, a zsűrizésben végtelenségig vitt exkluzivitás miatt ne kerüljenek a kollektív kiállításokon a közönség elé.

Csupa olyan tanulság, amelyet a Képzőművész Szövetség III. országos konferenciája után, a megjelent dokumentumok fényében, mindenütt le kell vonni.

Kántor Lajos

Meghalt a barázdában

Hallom a hírt, s azóta csak a traktoros fiút látom. Szegény, ha tudta volna... Talán fültörészt is, amikor a hatalmas gépet a meredek felé kormányozta, és büszke volt, hogy parancsolója egy ilyen „jaj de milyen erős“ pöfögő paripának. Tizennyolc éve ágaskodott benne. Reggeli induláskor lóherevirágot is tűzött a sapkája mellé — hátha megakad egy lány tekintete rajta.

Már a tragédiát megelőzően megmozdultak a lelkiismeretek: az agronómus (halaszthatatlan dolga lévén) a technikust futtatta: „Menj csak, nézz a fiúk után, hogy boldogulnak azon a meredek lejtőn, és vigyázz rájuk!“ A traktoros brigádos pedig, maga sem tudta miért, depressziós hangulatba esett. Az mtsz elnöke is egyre idegesebb lett, hogy a kölyköt a veszélyes határrésznek eresztette.

Közben a két fiú szántott. Szántott, csépett a brigád másik nyolc traktorosa is, hajtottak a beért kenyér s az elvetendő mag érdekében, no meg hogy a hóvégi elszámolás minél kövérebb legyen. A kölykökre egyikük sem gondolt. Pedig valamennyien tudták, hogy a kilencedik és tizedik traktor már zakatoló szívű jószág, sík terepen még megteszi, de a biztos kezet és jó gépet váró meredeken veszélyesek lehetnek.

A két fiú pedig egyre pöfögtette a masinákat. Megérték végre, hogy nem les utánuk összehúzott szemöldökkel az oktató. Tanoncokból egyszerre felnőtt gépértők lettek. Igaz, hogy ezzel a meredekkel kell küszködniük. Izzadnak az ellustult kormány mellett, s az utat, hegynek kifelé, levegőbe emelt ekével teszik meg, a gépek alig tudnak kikapaszkodni, csak befelé hasítanak barázdát — a parcellát nem is lenne szabad traktorral szántani! A törvény maximum 16 fokos lejtőt engedélyez, de ez a vistai húsznál is több.

Kapaszkodik a brigád kilencedik traktora s utána a tizedik, de mert „zakatoló szívű“ jószág, a kritikus ponton egyszer csak kihagy az érverése, és megáll. Aztán nyomban háttal indul visszafelé, s már háába fék és kapcsolás. Vagy kétszer jobbra meg balra fordul a kormány. Kétségbeesett próbálkozás ez, végzetessége miatt billen meg a szörnyeteg.

Aztán csak por csap fel, jaj síncs, bevégeztetik minden.

Az elnök abban a pillanatban rossz előérzetével küszködött. A brigádos ideges volt. Az agronómus feje tennivalóktól zúgott. Tudta, hogy mit jelent az a lejtő, törvény szerint tiltott zóna, de a kevés fogatra nem várhat az ember, sem arra, hogy az odavaló gépek ki tudja hány hónap múlva a gyárból megérkezzenek — már holnap vetni kell; szalasztotta is a technikust. De a technikus is csak gyerekember. A nyolc traktoros ugyan tapasztalt, de „abban a pillanatban“ nem a kívénhedt gépek s a kölykök, hanem a maguk „minél többet!“ gondja kötötte le őket. És a történések pillanatában a gépállomás főnöke is aligha gondolt arra, hogy a dolog mégiscsak megtörténhet.

„Ha tudtuk volna...“

Szegény fiú is — ha tudta volna. (Kenyeres pajtása egy perc alatt öregedett meg, s örökre búcsút mondott a mesterségnek.) Talán fültörészt is, amikor a hatalmas gépet a meredek felé kormányozta. És büszke volt, hogy parancsolója egy ilyen „jaj de milyen erős“ pöfögő paripának. Tizennyolc éve ágaskodott benne. Reggeli induláskor két szál lóherevirágot is tűzött a sapkája mellé, gondolta, hátha megakad egy lány tekintete rajta.

Bazsó Zsigmond